

ADNAN YÜCEL'İN ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL DUYARLILIK VE 'SES' MOTİFİ

Doç.Dr. Nazire Akbulut
Dr. Munise Aksöz-Yıldırım
Dr. Cavidan Çöltü-İmren
Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

ÖZET

Adnan Yücel'in bütün şiirlerinde ses etkileşimlerine rastlanmakta ve okuyucu kendisini bu etkileşimlerden alamamaktadır. Bu ses senfonisi toplumla ilişkilendirildiğinde öne çıkan iki boyut saptanmaktadır: 1) Anadolu insanının doğa ile bütünleşmesinin nedenleri netleşiyor (doğa kadar dayanıklı; doğa gibi yeniden dirilen). 2) Şair sesini yeterince duyuramayan halkın ve bireyin seslenişine/haykırışına (sevgi beklentisi, toplumsal ve siyasal beklenti vs.) aracı oluyor. Halkın dilini, aydınların betimlemesini olağanüstü güzel bir şekilde kullanan şair Adnan Yücel, bu iki kaynaşmaz toplumsal sınıfları şiirlerinde birleştirmeye azimlidir. Yücel doğayı, renkleri ve insanları diyalektik bağlamda bir ses yumağı içinde şiire dökmektedir. Yaşamı, mücadeleyi ve ölümü türkü çemberinin sesli ve sessiz dönüşümü içerisinde vermektedir.

GİRİŞ

Şair Nazım Hikmet, ressam Abidin Dino'ya "Sen mutluluğun resmini yapabilir misin, Abidin?" diye sormuş. Yanıtını almış mı, bilinmez. Ancak Adana'da yaşamakta olan 1953 Elazığ doğumlu Adnan Yücel¹ resmi sesle bağdaştırarak, tuvali adeta seslendirmiştir. Yücel'in şiir kitaplarını okuyan kişi, bir tuvali renklerle donatmaya katılırken bulmaktadır kendisini. Okuyucunun yazınsal ürüne katılımı, Almanya'daki yazın öğretimi tartışmalarını çağrıştırmaktadır: "Bir metnin iki yazarı vardır", diye bir düşünce savunulur. "Biri, metni kaleme alandır, diğeri ise okuyandır. Okuyucu, yazarın satır aralarında bıraktığı boşluğu doldurarak okur", denilmektedir. Adanalı şair-yazar Turhan Altuntaş'a katıldığı bir sempozyumda yazın süreci konusu sorulduğunda, doyum olmaz bir güzellikte o 'doğumu' anlatırken, yukarıdaki düşüncelere paralel ifadelerle bitirmektedir sözlerini:

"Yazacağım metni önce kafamda kurarım; sonra dostlara anlatırım; hanımın evde olmadığı bir zamanda kaleme alırım. Bir süre dinlendirir, mayalanmasını beklerim, sonra, ki bu zaman diliminde eklemeler yaparım, fazlalıkları çıkarırım; son halini verdikten sonra, zarfa kor postaya götürürüm. Ha, *postaya verene*

¹ Bu makale Dergi Yayın Kuruluna verildiğinde Adnan Yücel henüz yaşamını kaybetmemişti. Adnan Yücel (1953-2002)

*kadar o çalışma benimdir, postaya verdikten sonra artık okurundur.*² (Görsel vurgu, NA, Cİ, MY)

Yazarın/şairin yazıya döktüğü duygu ve düşünceler okurca benzer/aynı doğrultuda anlaşılıp yorumlandığı zaman paylaşım gerçekleşmiş olur, diğer bir deyişle “bir metnin iki yazarından” bahsedilebilir.

Okur, Adnan Yücel’in sekiz şiir kitabını³ – dokuzuncu kitap şairin kendi isteği üzerine piyasadan kaldırılmıştır.⁴ - eline alıp yayın tarihine göre okuduğunda, onu ilk etkisi altına alan olgu *ses* ve *sesi çağrıştırabilecek, duyumsatabilecek* anlatım tarzıdır. Doksanlı yıllardaki kitaplarında ses ağırlıklı motif azalırken, yerini mitolojik motifler almaktadır.

Şiirle Çizilen Resim Ses Vermektedir

Çukurova şairinin şiirleri hakkında gazetelerde yer alan makaleler, bu çalışmada dile getirilmek istenilen ‘sesi’, müzikteki bir terimle vermektedirler: senfoni. Gerek Türk yazınının usta kalemlerini gerekse bu makalenin yazarlarını aynı noktada buluşturan ve üniversiteli gençlerin Adnan Yücel’in şiirlerini okurken⁵ dinleyiciye duyumsattıkları, bu şiir dilindeki ‘sesi’ hangi kavramlar vermektedir?

Şiir kitapları incelendiğinde ses motifini veren kavramların iki öbek oluşturdukları görülmüştür: 1) Sesi doğrudan ifade eden kavramlar, 2) Sesi çağrıştıran kavramlar.

Sesi doğrudan veren “gizli nakaratlar, sessiz, dingin, söz vermiyorum, söz etmeyeceğim, yankılanıyor, patlayacak bir silah, şiirsiz uyuyamam,” gibi kavramlardır. Bunlar yalnızca sesin kendisini değil, karşıtı olan *sessizliği* de içermektedirler. Bu bağlamda şairin diyalektik düşünüp çalıştığını da hatırlatmak yerinde olacaktır.

Bu makalede özellikle üzerinde durulan açışe, *Kutup Yıldızı* şiirinde de görüleceği gibi, sesi çağrıştıran bileşimlerdir.

Notaların tören tören canlanıp
Dile geldiği günden beri
Hiçbir senfoni bulamadı bu sesi
Bulamadı sarayların görkemli sütunlarında
Hiç mi hiç bestelenmeden

² II. Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu, 9-10 Mayıs 2002 Adana, sorular bölümünde dile gelmiştir.

³ Yücel, Adnan (1982), **Soframda Kaval Sesi**, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1984), **Bir Özlem Bir Türkü**, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1985), **Acıya Kurşun İşlemez**, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1986), **Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek**. Nehir Şiir, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1989), **Rüzgarla Bir**, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1991), **Ateşin ve Güneşin Çocukları**. Nehir Şiir, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1993), **Çukurova Çeşitlemesi**, İstanbul (Yurt); Yücel, Adnan (1998), **Sular Tanıktır Aşkıma**, İstanbul (Yurt)

⁴ Yücel, Adnan (1979), **Kavgalara Sözlendi Sevda**, İstanbul (Yurt)

⁵ “**Şiirleri ile Adnan Yücel. Şiir ve Müzik Dinletisi**”, ÇÜ Öğretim Elemanları Derneği, Adana, 22.03.2002

Ve seslendirilmeden yaşandı zindanlarda

Hücreler senfonisiydi adı⁶

Şairin, dile getirdiği hapisane direnişi, televizyon çağı çocuklarının kafalarında çizgi filmlerde nesnelere vücut bulduğu sahneleri canlandırmaktadır: Notaların kitaplarda canlanmasından, bir kalabalığın oluşturduğu gürültü duyulur gibidir; sonra bu kalabalık bir araya gelip ortak bir müzik arayışı, değişik müzik aletlerinin sesini duyurur sanki. Ancak, bir efektle bütün bunlar dönüşüme uğrayıp hücrelerde yatan her bir mahkumun sessiz direnişinin gücünü hissettirmektedir. Tıpkı duraklama notası olan “es” sesinin bir bestede çalınmayarak, bütün içindeki sessiz önemini yansıtmaya gibidir.

Çetin Yiğenoğlu ile Adnan Yücel arasındaki bir konuşmada, Yücel, bestelenmiş şiirlerinin çok satılmasıyla ilgili olarak, ”biz az okuyan, çok dinleyen bir toplumuz.”⁷ diyerek olumsuz bir değerlendirme yapmaktadır: Yücel, topluma yönelttiği bu eleştiriye rağmen, şiirlerinde sesi çağrıştıran kavramlara ağırlık vererek “dinleyen bir topluma” ulaşmaya çalışmıştır.

Adnan Yücel, her Anadolu çocuğu gibi - hiç müzik eğitimi almamış bile olsa - bir kaval, bir davul-zurna, bir cura ile dolmuştur kulağı, türkülerle katılmıştır sesi. Öyle ki, o türküler Yücel’in şiirinin ana motifinin temel taşı oluşturmaktadır. Mehmet Aydın da “kitaba geçirilen sessizliğin bile ilerde türküleceğini”⁸ umut etmektedir. Bu çalışmada ise Adnan Yücel’in şiirlerindeki *yaşam – mücadele – ölüm* sesleri ile üçlü sacayağındaki gibi, *türkü*nün üç boyutu gösterilmeye çalışılacaktır.



Yaşam: Aşk ve Türkü Coşkusudur

Poet⁹ Yücel’in şiirlerinde yaşamak direnmektir, hem de “ağıtlara inat direniş şarkıları” (SKS, s. 49) söyleyerek. Yaşam döllenmek, türkülerle direnmek, doğa ve renklerle

⁶ Yücel, “Kutup Yıldızı”, **Rüzgarla Bir**, s. 20

⁷ Yiğenoğlu, Çetin, “Şiirimizin Anadolu Kapısı”, **Cumhuriyet Kitap**, Sayı 587, 17 Mayıs 2001, s. 5

⁸ Aydın, Mehmet, Kitap: “sabahların ozanı” (1982), (?); Adnan Yücel ile ilgili ikincil eserler şairin arşivinden alınmıştır. Eserlerin üzerinde kaynak belirtilmediğinden, burada da verilememiştir.

⁹ Cengiz Ertem ‘şair’ teriminin batı dillerinde karşılığı olan ‘poet’in, etimolojik açıdan Yunanca “bir nesne üretme” anlamına geldiğini aktarmaktadır. Adnan Yücel de bir

bütünleşmek ve ölmek gerçeğini içinde barındırmaktadır. 1982’de Mehmet Yaşar Bilen şairin piyasadaki ilk eseri **Soframda Kaval Sesi** için söyledikleri bugün tüm şiir kitapları için geçerlidir:

Kısa bir süre önce yayımladığı ve üç bölümden oluşan *Soframda Kaval Sesi* ozanın ikinci şiir kitabı. [...] Sekiz şiirin yer aldığı bu birinci bölümde sancılı bir yüreğin, öfkenin, sabrın, acıların, yoksullukların, direncin, umudun ve yaşama bağlılığın bilinci; halkla bütünleşen türkü ve ağıt kıvamındaki toplumcu içeriği taşıyan şiirleri yer alır.¹⁰

Yücel’in yaşama bağlılığı, toprağın *üretkenliğinde* vücut bulmaktadır. **Rüzgarla Bir** adlı şiir kitabında yer alan *Bir Yeraltı Nehrini* ¹¹*Beklerken*’de, tohumun toprakla bütünleşmesi ve damarlarını toprağa salması, insancıl düşüncelerin yaygınlaşmasını, yeniden filiz vermesini ve yeni kuşaklarla yaşama dört elle bağlanmasını simgelemektedir. Ağır çekimde her bir tohumun toprağa düşüşü, çatlayarak kırılması ve beyaz beyaz taze damarcıkların gözle görülürcesine yayılışı, doğanın yeniden dirilişinin uygun bir müzik eşliğinde çekilmiş filmi gibi okuyucunun gözleri önünde geçiş yapar.

İşte avuçlarımızda
Ölümsüz bir çiçeğin gelenek tohumları
İşte döl bekleyen toprak¹²

Yaşam ile bütünleşen başka bir kavramın türküler olduğu belirtilmişti yukarıda. Şiirlerin kimi zaman müzik eşliğinde bir ağızdan söylenen şekli olan türküler, toplumsal gerçekçi şair için yaşam coşkusu, paylaşım (SKS, s. 43), yaşamın olmazsa olmazları¹³ (SKS, s. 68), bizim gibi düşünenlerle aynı boyutta buluşma (SKS, s. 69), doğadaki canlılarla insanların ortak yaşam belirtisi (SKS, s. 77; 86), halkın ve direnenlerin - ‘silahlıdan’ çok - ‘gücü’dür. Yücel, maddi değerlerden önce manevi değerler oluşturmanın önemini *Acılara Karşı* şiirinde dizeleştirmektedir.

İyi ki silahlanmışız acılara karşı
Türküsüz çıkmamışız yollara
Ekmekten ve gömlekten önce
Aşk
Ve sevinç doldurmuşuz koynumuza

“şiir üretendir”. Ayrıntılar için bkz: Ertem, Cengiz, “Şiirde Estetik Sorunu”, **Çağdaş Türk Dili Dergisi**, Sayı 85, ss. 6-10

¹⁰ Bilen, Mehmet Yaşar, “Halk Kaynağında Bir Ozan ‘Adnan Yücel’”, **Edebiyat İzinde** (1982?), ss. 100-104; altı çizilerek görselleştiren NA. Bilen’in makalesi, Yücel hakkında yazılan ve denemeye kaçmayan en nitelikli tanıtımdır.

¹¹ Orijinalinde küçük yazılmıştır.

¹² Yücel, „Bir Yeraltı nehrini Beklerken“, **Rüzgarla Bir**, s. 10

¹³ Köşe yazarı Yücel’in dizelerinden o denli etkilenmiş ki, şairin kitaplarını şiirlerle özetlemiştir: Öndül, Hüsnü, “ÖZGÜRLÜKLER: Adnan Yücel: Sakın ha Türküsüz çıkmayasın yollara”, **Evrensel**, 25 Nisan 2002, s. 3

İyi ki koparmamışız çiçekleri
Sevgiyi öfkesiz takmışız yakamıza¹⁴

Bu dizeler, kabalığa, kaba güce ve insan sevmezliğe bile barışçıl ama kararlı direniş anlayışının anlatımı olarak yorumlanabilir. Yaşam direnmekse, direnç dayanışma ve güzelliklerle var olmalıdır. Yalnız olmadığını bilmektir. Adnan Yücel'in dizeleriyle 1986'da hasta bir İngiliz anneye direnme mesajı gönderen Ruşen Hakkı¹⁵ hiç de haksız değildir. Çünkü, direnmek için ortak bir ses, bir türkü yetmektedir. Nitekim, binlerce insanı yek vücut haline getiren o dayanışma ortamı türkülerde yakalanmaktadır. Bazen de Asım Gönen'in 1 Mayıs'ta tanık olduğu gibi, Adnan Yücel şiirlerinde yakalanır o birliktelik.¹⁶ İster konser, ister düğün ister dost sohbetleri olsun, türküler bir koro uyumu ile dile getirilir. Zaman zaman "türküler yetişmez olsa [da] ahlara"/acılara, o direnci yeniden kazandırır tohum, yağmur ve rüzgar.

Yüreğimizle parçaladık en sert kayaları
Filizlenip uzandık dostluğun gökyüzüne
En bereketli yağmurları
Hep kendi soluğumuzla yarattık¹⁷

Şiirde geçen "parçaladık kayaları", "filizlenip uzandık", "bereketli yağmurları" ve "soluğumuzla yarattık" anlatımları, yine birer hareket ve ses çağrışımlarıdır. Şiirde bir dinamizm var; bu da hem karşıtlık ile (yürek-kaya), hem de o fiillerin/sıfatların yarattığı ses çağrışımlarıyla sağlanmaktadır.

Adnan Yücel'in şiirlerinde, yaşama bağlılığı ifade eden doğa kadar renkler de önemli bir yer tutmaktadırlar. Bazı renkler, örneğin *kırmızı* kan ve savaş, *gri* harabe, *yeşil* doğa ve güzellik gibi belli olgularla bütünleşirken; *mor* ise iki anlamda kullanılmakta: toprağın kahve rengine ve menekşenin morluğunda. Denizin maviliği sınırsız özgürlüğü, menekşenin morluğu ise dağlardaki özgürlüğü çağrıştırırken, toprak, üzerindeki suni sınırlarla bir hüznü, bir çileyi de hissettirmektedir.

Yağmurla yıkanan çiçekler adına
Pembeler beyazlar ve morlar adına
Bir türkü
Bir türkü daha
Bu gece yaşamak
Dağları çıldırtan bir uzunhava
Varsın
Yağmuru doldursun koynuna karanlık
gün batarken ufukta
Vangogh lekesiz bir güneşti duvarda¹⁸

¹⁴ Yücel, „Acılara Karşı“, **BÖBT**, s. 7

¹⁵ Hakkı, Ruşen, “Günce: ‘Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek’”, (?) 15 Mart 1986, s. 4

¹⁶ Gönen, Asım, “ARA SIRA: Adnan Yücel: Alanları fetheden, alanlarca fethedilen...”, **Evrensel**, 6 Mayıs 2002, s. 13

¹⁷ Yücel, **YAYOD**, s. 7

¹⁸ Yücel, “Çok Boyutlu bir Gece Notları”, **BÖBT**, s. 12

Şiirde çoğul takısı ile kullanılan “pembe, beyaz ve mor” doğada baharı ve doğanın sessiz kış uykusundan canlanışını yansıtırken, doğadaki tüm sesleri de birlikte okura çağrıştırmaktadır. Bu renkler daha sonraki dizelerde geçen “türkü” ön yinelemesiyle birleştirildiğinde, insanların özel olarak giyinip süslandıkları ve bitmesini istemedikleri bir coşkuyu yaşadıkları duyulur gibidir.

Rıza Zelyut’un betimlemesiyle, “ozan”¹⁹ Adnan Yücel, bu sade türkü tadındaki dil ustalığını, daha sonraki şiir kitaplarında doruğa çıkararak, entelektüel düzeyi yüksek alışılmamış bağdaştırmalara ağırlık vermiştir. Yücel’in şiirlerinde dil, ister halka isterse yazı diline yakın olsun, yaşam hep renklerle, mücadeleyle, ölümle, umutlarla ve türkülerle yüzyıllar boyu kaynaşmış ve sözlerde ölümsüzleşmiştir. O nedenle, yaşamın ve türkülerin kaynağı şiirlerdedir.

Mücadele, Sönmeyen Bir Meşaledir

Adnan Yücel sadece yüksek öğrenimi için değil, bunun dışında edebiyat öğretmenliği nedeniyle de çeşitli illerde bulunmuştur. Binlerce insan gibi o da bir iç göç yaşamıştır. *Bir Yanım Uzunhava* adlı şiirinde verilen göç kararında bireyin kendi tercihinden çok, koşulların onu buna zorladığı anlatılmaktadır:

Bir fidana mı döndük yaban illerde
Suyumuz iğreti toprağımız yabancı
Rüzgarlara vermişiz dallarımızı
Bir sesi bekler gibiyiz uzaklardan
Ne bir çayda çıra ne bir gelin alayı
Yağmur yağıyor durmadan
Yaşamın yasalarına isyan eden köklerimiz
Özlemi çekiyor yağmur yerine topraktan²⁰

Şairin, - yukarıda alıntı yapılan - şiirin ikinci bölümüne retorik bir soru ile başlaması bir iç monolog olup, iç göçün getirdiği yabancılaşmayı psikolojik açıdan yansıtmıştır. İç göç yaşayan bireylerin hem gurbete gitme isteklerini hem de gurbette memleketi özlemelerini benzetme sanatından yararlanarak ‘savurup sarsan uğultulu rüzgârdaki dallar’ ile şiirleştirmesi sınırları aşmayı amaçlayan şairin yerel değerlere önem verdiğinin de göstergesidir. Yine mücadelenin bir başka şekli olan kent yaşamına alışma sürecinde de, başka müzik zevklerinin ağır bastığı şehirde kırsal alanın doğal tınısı olan türküler aranır. Göçün neden olduğu ruhsal durum bir başka benzetme ‘durmadan yağın yağmur’ ile somutlaşır: söz konusu olan yağmur bereketli değil, silip süpüren ve sele dönüşmeye hazır bir yağmuru çağırıyor.

Şükran Kurdakul, Yücel’in beşinci kitabının yayınından sonra şiir kitabının içeriğini iç göç yaşayan birinin sorunları olarak yorumlarken, ozanın şiirlerini - yanılma payı bırakarak - olumlu değerlendirmektedir.²¹ Kurdakul yanılma payı bırakmakta haklı olabilir; ancak, Adnan Yücel şiir dilini gittikçe geliştiren bir ozan olduğunu daha

¹⁹ Zelyut, Rıza, “kitap: şiirin doğasına saygı”, (?)

²⁰ Yücel, “Bir Yanım Uzunhava”, SKS, s. 29

²¹ Şükran Kurdakul için bkz: Hakkı, Ruşen, “Günce: ‘Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek’”, (?) 15 Mart 1986, s. 4

sonraki eserleriyle de kanıtlamıştır. Yücel'in başarısında toplumsal bilinci gelişmiş bir aydın-şair olmanın katkısı küçümsenmeyecek orandadır. Yücel, ülkesindeki insanların yaşam standartlarının uçurumlar arz eden farklılığını görmektedir. Direnmek gerektiğini, 70'li yılların aksine bu kavga içinde sevmek gerektiğini, yenilginin yılgınlık getirmemesi gerektiğini bilmekte ve umudu savunmaktadır tüm şiirlerinde. Öyle ki, Yücel yukarıdaki şiirde de şehirde büyümeye aday bir 'fidan'dır.

Adnan Yücel müziğin mücadeledeki yerini tek boyutu ile değil, geniş bir yelpaze ve tarih panoramasıyla sunmaktadır.

Yaylı sazlar: Demir parmaklıklar
Demir kilitli demir kapılar
Vurmalı sazlar: Taş duvarlar
Ve taş katılığında kör baskılar
Üflemeli sazlar: Şafakta idamlıklar
Ve direnen tutuklular
Erkekler kadınlar duvarlar ve ufuklar
Yıldızların içindeki o yıldızı
Ölüme ve ölümsüzlüğe doğru
Akışı ile başlıyordu hep birden uçuşarak
Ardından diğer bütün notalar
Ki maviliklerde süzülen kuşlar
Kurtuluş savaşında
Kurşuna ve saza vurulan türküler
Fransız ihtilalinde
Sürgüne ve giyotine gidilen marşlar
Ve bir nice kızıl meydanda
Yankılanan uğultular – uğultular
Sonra güneşe gönderilen
Özgürlük renkleri peş peşe
Ve fethedilerek
Ağzından öpülen enginler - enginler²²

Şair geçmişten günümüze yeryüzündeki tüm direnişlerde onları ölümsüz kılan marşları anımsatır gibidir. Diğer bir tarafta müziğin kimin tarafından yapıldığı kadar, hangi amaçla kullanıldığı da önemlidir. Müzik aracılığı ile infaz şeklindeki ölümün iki boyutunu vermektedir. Demir çubuklar, duvar ve kilit sesi *direnışı*; idam *hüznü*; bağımsızlık savaşı *umudu*; giyotin *korkuyu*; şiar *coşkuyu* betimlerken, Yücel'in şiirlerinde mücadelenin simgesi son ses, tokmak sesiyle noktayı koymaktan çok, yankısını sürdüren (*enginler enginler*) davula aittir.

Bu saptamalar *Acıya Kurşun İşlemez* şiiri ile de örneklenebilir. Bu şiirde özellikle dikkati çeken ritim zıtlığıdır. Yücel şiirlerini bir senfonide, davulun tokmak sesini takip eden sakin bir keman dinletisi uyumuyla kurgulamaktadır. Dizeler içi ve dizeler arası abartı ve coşkulu anlatım (pathos) tarzı, dinginlik ile sürekli bir devinim içerisinde; mücadele türküler gibi coşkulu, türküler gibi kuşaktan kuşağa aktarılır.

²² Yücel, "Kutup Yıldızı", Rüzgarla Bir, s. 21; "ihtilal" orijinalinde küçük yazılmıştır.

Ölüm, Ağıt ve Sessizliktir

Yaşamın diyalektik bağlantısını *ölüm* oluşturmaktadır. Yücel'in şiirlerinde ölüm, *ağıtta* ve *sessizlikte* ifadesini bulur. Adnan Yücel, Gürkan ve İmge adlı iki çocuk babasıdır. Bir baba olarak evlat acısı da yaşamıştır. Oğlu Taylan'ı dokuz yaşında (02.07.1982) bir trafik kazasında kaybetmiştir. Her ne kadar bu acının ifadesi, açlık grevlerinde ölenlerin acısının yanında zayıf (cılız) bir ses gibi kalsa da, şair, evlat acısını *Bir Nehir Acı* (BÖBT, s. 42) ve *Montaigne'le Ölüm Söyleşileri* adlı şiirlerde, kendinden yüzyıllar önce yaşamış şairlerle paylaşmaktadır.

Öyle bakıp durma gözlerime

Suçlama beni Montaigne

Varsın

”Erkekler ağlamaz” desin atalar

[...]

Bu kadar yeter Montaigne

Yüreğimi çoktan koydum doğanın eline

Ben ki yaşam bahçivanyım

Bir oğul ektimse toprağın rahmine

Acıyla beslerim tohumlarımı

Ki bir çiçek fıskırsın

Bin güzellik yayılsın yeryüzüne²³

Klişeleri reddeden tavrı, şairin bu şiirine de yansıyor. Acı ve o acının dışı vurumu cinsiyetle sınırlandırılmıyor. Biri acısını sesli (ağıtla), diğeri yazılı (şiirle) dillendirir.

Adnan Yücel'in şiirlerinde noktalama işareti yoktur; çünkü, nokta, virgül ve ünlem işaretleri durağanlığı ve ölüm sessizliğini çağrıştırmaktadır. Şair böylece geleneksel şiirin ne yapısını ne de içeriğini alır. Onun için öz önemlidir; o nedenle, kıtalar yerine bölümler; kafiyeler yerine mısralardaki ses ve resimler vardır. Yücel, kendi deyişle “doğanın diliyle” sevmekte (SKS, s. 46), ölümü ve onun getirdiği sessizliği, bütünlük içinde doğal bulmaktadır.

Biçim özelliklerini şiirde katı bir şekilde kullanmaması nedeniyle modern şiir yazarıdır; ancak, bu modern şiir yazarlığı biçim ve özün birbirini tamamladığı somut şiire de kaymamaktadır.²⁴

²³ Yücel, “Montaigne'le Ölüm Söyleşileri” BÖBT, s. 47

²⁴ Konkre şiire, içeriği biçimle destekleyerek örnekleyen Eugen Gomringer'in (çevirisini NA'ın yaptığı) “schweigen”i örnek verebiliriz:

susmak susmak susmak

susmak susmak susmak

susmak susmak

susmak susmak susmak

susmak susmak susmak

Gomringer, Eugen,

[http://www.lehrerfortbildung-bw.de/facher/deutsch/bs/schreiben/erschliessen/](http://www.lehrerfortbildung-bw.de/facher/deutsch/bs/schreiben/erschliessen/beispiele.pdf)

[beispiele.pdf](http://www.lehrerfortbildung-bw.de/facher/deutsch/bs/schreiben/erschliessen/beispiele.pdf)

Bu makale çerçevesinde Adnan Yücel'in ses olgusunun temellerinden biri olan türkü daha çok *yaşam* ve *mücadele* açılarından irdelenmeye çalışmıştır. Ancak ölüm bu iki kavramdan ayrı düşünülmediği için bu çalışmada o ayırımı gidilememiştir. Şunu bir kez daha vurgulamak gerekir ki, Adnan Yücel için ölüm, bireysel değil, toplumsal boyutta ise önemlidir; yine, ölüm doğa kanunu olarak değil, insan elinden gerçekleşiyorsa trajiktir; çünkü, birinde sessizlik daha çok hakimken, diğerinde şiddetin sesi duyulmaktadır. Ancak, ölüm bireysel son olabilirken, toplumsal mücadeledeki gücün sesiyle sonsuzluktur.

Yaşamın Tüm Yönlerinin Dile Geldiği İmge Yumağı

Yukarıda suni bir ayırımı tabi tutulan motif ve sesleri *Sessizlik Sancısı*²⁵ adlı şiir aracılığı ile bütün halinde vermek yerinde olacaktır.

Şiirde biçem yönünden en çok retorik sorular (insanlar dört ayak ile yürütülürken. Hangi bayrak çekilirdi onur kalesine), kişileştirme (Ağızdan öpülen enginler), çatışma (*Yüreğimizle parçaladık en sert kayaları*) ve abartma (Ölümsüz bir çiçeğin gelenek tohumları) dikkat çekmektedir. Yücel'in yaşama yönelik retorik soruları ağır basmaktadır. Mehmet Aydın 1982'de Adnan Yücel ile ilgili yazdığı makalede, bu biçem türünün adını koymadan, belli ölçüde yanlış betimlemektedir: “[Yücel'in, NA] Sık sık ortaya attığı sorular, çoğunca yanıtız ve askıda kalmaktadır”²⁶, diyor; oysa retorik sorunun zaten yanıtı beklenmez.

Yücel, doğaya yönelik kişileştirme ve abartma kullanırken, ölüme yönelik de çatışmayı dile getirmektedir. Şair, felsefedeki diyalektiği yaşamak ve sese yansıtmak çabasıdadır. Yücel'in şiirlerinde, “yas, korku, gözyaşı, açlık, acı ve ölüm” gibi kavramlar aracılığı ile alımlanan

seslerde, sürekli bir gerilim hakimdir. Bu gerilim “kapkara” gibi kavramların çağrıştırdığı güvensizliği ve korkuyu güçlendirmektedir. Aslında Yücel, insanı ve doğayı bir bütün olarak betimlemektedir; ancak, bu bütün içinde insanların yol açtığı ölümü kabullenmemekte ve isyan etmektedir. Adnan Yücel'de 70'li yılların siyasal baskılarını yaşamış bir insanın ikilemleri ruh hali görülmektedir. Bu ikilemleri ruh hali, 17. yüzyıl Barok döneminin 30 Yıl Savaşları'nı yaşamış Alman insanında/şairinde saptanan ‘ölümü düşün’ (memori mori) ve ‘her anı yaşa’ (carpe diem) yaklaşımını çağrıştırır.

Yücel'in “Yaşam bazen ağıt/Bazen türküdür derler” (s. 34) dizelerinde ifade bulan bu karşılaştırma, yaşamın zıt kutuplarının birbirinin yerini almadığını, aksine birbirini tamamladığını yine bir ses motifi (ağıt/türkü) ile duyumsatmaktadır. Anadolu türkülerini yansıtan bu duruş,²⁷ şairin “Bin soru şimşegi çakarken beyine/Bir ünlem kuşkusu bile/Sakın ha düşmesin yüreğine” (s. 34) dizeleriyle ele alındığında yaşama bakışını da özetler: ister mücadelenin pratiğinde olsun, isterse teorisinde, birlikte hareket ettiği insanların eleştirilerine açık olduğunu, ancak erekerlerinden kuşkulmalarına, korkup boyun eğmelerine tahammülünün olmadığını belgesidir.

²⁵ Yücel, “Sessizlik Sancısı”, *SKS*, s. 33-34

²⁶ Aydın, Mehmet, Kitap: “sabahların ozanı” (1982), (?)

²⁷ Bu türküleri hızlı çalınca halay coşkusu, yavaş çalınca ağıt hüznü veriyor.

Sevgiyi mücadele ile birleştirerek, yaşama dair sınırları kaldıran Elazığ doğumlu/Adanalı şair, noktalama işaretleriyle alıkoymadığı okuru, anlık ses değişimleriyle sürekli uyanık tutmakta son derece başarılıdır. Bu yönü ile Türk okuruna da yabancı olmayan Alman yazar Bertolt Brecht'in tiyatrodaki kullandığı *ayrısılaştırma efekti*²⁸ görülür gibidir.

Son Söz

Halkın dilini ve aydınların betimlemesini kullanan Adnan Yücel, bu iki kaynaşmaz toplumsal sınıfı şiirlerinde birleştirmeye azimlidir. Doğayı, renkleri ve insanları diyalektik bağlamda bir ses yumağı içinde şiire dökmektedir. Yaşamı, mücadeleyi ve ölümü türkü çemberinin sesli ve sessiz dönüşümü içerisinde vermektedir. Şiirde kullanılan kavramların çağrıştırdığı sesler ve biçem olanaklarıyla sağlanan müzikalite çizilen resme sürekli eşlik etmektedir. Yücel hakkında yazılan pek çok makalede, Karacaoğlan benzetmesi geçmektedir. Oysa, bu benzetme "kağıt üzerinde başkaldırı" bağlamında özdeşleşse de şiir biçemi açısından – yukarıda da belirtildiği gibi - farklılık göstermektedir.

Toplumcu gerçekçi şair olarak Adnan Yücel, toplumda yer alan insanı sınıflandıran sınırları aşmıştır. Günümüz Anadolu'sunda yaşamakta olan ama bin yılların Anadolu'suyla özdeşleşip²⁹, insanlarda var olması gereken hümanizmi savunmaktadır. Adnan Yücel, türküleri şiirlerinde değişik açılardan yorumlarken, ağıtı gelenekteki klasik rolünden, yani kadına özgünlüğünden uzaklaştırmaktadır. Yücel, yılların öğretmeni olmasına rağmen klişe otoriter öğretmen davranışını sergilemeden, paylaşmak istediği düşünceyi Pir Sultan Abdal alçak gönüllülüğü ile dile getirmektedir.

Kaynakça

- 1- Altuntaş, Turhan, (10.05.2002), "Turhan Altuntaş ve Eserleri", **II. Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu**, ÇÜ Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalının evsahipliğinde, Adana, yayınlanacak.
- 2- Aydın, Mehmet, Kitap: "sabahların ozanı" (1982), (?)
- 3- Bilen, Mehmet Yaşar, "Halk Kaynağında Bir Ozan 'Adnan Yücel'", **Edebiyat İzinde** (1982?),
- 4- Ertem, Cengiz, "Şiirde Estetik Sorunu", **Çağdaş Türk Dili Dergisi**, Sayı 85
- 5- Gomringer, Eugen, <http://www.lehrerfortbildung-bw.de/facher/deutsch/bs/schreiben/erschliessen/beispiele.pdf>

²⁸ Brecht'in epik tiyatrosunun amacı, seyirciyi daha tiyatro oyununu izlerken eleştirel kılmaktır ve bunun yolu sahnedeki figürle özdeşleşmesini engellemektir. Bunu gerçekleştirmek için de oyunun içine ses ve görsel etkiler yerleştirmiştir. Türkçe tam karşılığı *yabancılaştırma efekti*dir (Verfremdungseffekt = V-Effekt).

²⁹ Yücel (1991), **Ateşin ve Güneşin Çocukları**, İstanbul (Yurt)

- 6- Gönen, Asım, “ARA SIRA: Adnan Yücel: Alanları fetheden, alanlarca fethedilen...”, **Evrensel**, 6 Mayıs 2002
- 7- Ipsiroglu, Zehra, "**Das Leseverhalten türkischer Studenten**", **Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik**, Deutsches Kulturinstitut Ankara (Derl.), 1/1993, Ankara
- 8- Hakkı, Ruşen, “Günce: ‘Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek’”, (?) 15 Mart 1986
- 9- Mecklenburg, Norbert, " **Wissen - Verstehen - Anwenden. Probleme der Hochschuldidaktik im Fach 'Deutsch' an türkischen Universitäten**", Deutsches Kulturinstitut Ankara (Yayınlayan), **Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik**, Ankara, Juli 1994,Heft 1
- 10- Öndül, Hüsnü, “ÖZGÜRLÜKLER: Adnan Yücel: Sakın ha Türküsüz çıkmayasın yollara”, **Evrensel**, 25 Nisan 2002
- 11- Paefgen, Elisabeth K. (1999), **Einführung in die Literaturdidaktik**, Stuttgart/Weimar: Metzler
- 12- Sayin, Sara, "**Yazınbilim ve Alımlama Estetigi**", **Baglam**, 1/1979
- 13- Yiğenoğlu, Çetin, “Şiirimizin Anadolu Kapısı”, **Cumhuriyet Kitap**, Sayı 587, 17 Mayıs 2001
- 14- Yücel, Adnan (1979), **Kavgalara Sözlener Seveda**, İstanbul (Yurt)
- 15- Yücel, Adnan (1982), **Soframda Kaval Sesi**, İstanbul (Yurt)
- 16- Yücel, Adnan (1984), **Bir Özlem Bir Türkü**, İstanbul (Yurt)
- 17- Yücel, Adnan (1985), **Acıya Kurşun İşlemez**, İstanbul (Yurt)
- 18- Yücel, Adnan (1986), **Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek**. Nehir Şiir, İstanbul (Yurt)
- 19- Yücel, Adnan (1989), **Rüzgarla Bir**, İstanbul (Yurt)
- 20- Yücel, Adnan (1991), **Ateşin ve Güneşin Çocukları**. Nehir Şiir, İstanbul (Yurt)
- 21- Yücel, Adnan (1993), **Çukurova Çeşitlemesi**, İstanbul (Yurt)
- 22- Yücel, Adnan (1998), **Sular Tanıktır Aşkıma**, İstanbul (Yurt)
- 23- Zelyut, Rıza, “kitap: şiirin doğasına saygı”, (?)

Kısaltmalar Listesi

- NA: Nazire Akbulut
Cİ: Cavidan İmren
MY: Munise Yıldırım
ÇÜ: Çukurova Üniversitesi
SKS: Soframda Kaval Sesleri
BÖBT: Bir Özlem Bir Türkü
YAYOD: Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek